

... és fölmentek hozzá Izrael fiai törvényre

(Softim 4, 5)

A Bet Debora zsidó feminista hálózatról valószínűleg Magyarországon is hallottak már, de feltételezhetően nem sokan. Bet Debora magyar jelentése Debóra háza. A második Szentély tragédiáját követően a zsidó vallást és a zsidó népet az új tudományosság mentette meg. Abban az időben egy-egy mester körül több tankör is működött. Ezeket hagyományosan házaknak hívták: ilyen volt például Hillél, vagy Sám-maj háza. A ház rendeltetése a Tóra tanulása volt. Bet Debora esetén a nők tanulásáról van szó, amely azonban túlmegy a Talmud-Tóra keretén. Ezért a nevét a tanház a bibliai Debórától kapta, aki nemcsak bírāja, de tudósa és politikusa is volt Izraelnek.

Rabbi Bea Wylér

A Debóra nevét viselő zsidó feminista kezdeményezés 1998-ban alakult meg és eddig négyszer hozott létre nagyobb tanácskozást. 1999-ben a berlini konferencián rabbi Bea Wylér, mint a Soa utáni első németországi női rabbi, a következő bevezetéssel számolt be saját tapasztalatairól. Rabbia-avatása 1995-ben New Yorkban, az Amerikai Zsidó Teológiai Szemináriumban történt. Az avatásról szóló okmány feljogosította rabbi Bea Wylert arra, hogy nyilvánosság előtt terjessze a tant: a tudományt és az istenfélelem tanítását. Ezt azóta is folytatja a németországi oldenburgi, braunschweigi és delmenhorsti közösségekben. Ezen kívül az első három évben a rabbinikus irodalmat is tanította az oldenburgi egyetemen. Útja a rabbi hivatal felé nem volt se nyugodt, se könnyű. Előtte a sajtó legalább két hétig csak vele foglalkozott: mint a Soa utáni első női rabbiával Németországban, mint első női rabbiával egyáltalán, mint első svájci születésű női rabbiával, stb. Az ellenfelei, akik egyébként nem ritkán éppen a női sorokból emelték hangjukat, egy szörnyetegnek mutatták a rabbit, aki vélemény-

nyük szerint szígyentelenül kisajátította és kiárusította a hagyományt. Azzal riogatták a tagokat, hogy a női közösségvezetőivel együtt nemcsak felhívítja a zsidóságot, de maradandó kárt is tesz benne. Az ezredfordulón megszervezett konferencián több ilyen vallomás hangzott el, amely egyrészt a zsidó nők vallási aktivitásáról, másrészt arról tanúskodott, hogy a nők saját utat keresnek a judaizmusban és a hagyományban.

A Bet Debora Berlinben

2001. június 1-4. között Berlinben második alkalommal rendezték meg Bet Debora konferenciáját, amelynek témája a Zsidó család, mítosz és realitás volt. Ekkor hangzott el Pető Andrea történész-professzornő, az Eszter-táska Alapítvány tagjának előadása a Női rabbikról, kántorokról, zsidó aktivistákról és tudósokról. Az előadás magyar nyelvű változata 2002-ben jelent meg A zsidó nő című tanulmány-gyűjteményben, amelyet Toronyi Zsuzsa, a Zsidó Levéltár vezetője (ugyancsak tagja az Eszter-táska Alapítványnak) egy lelkes női teammel együtt szerkesztett.

Az új írás címe A „fiúnak nevelt lányok” és tikkun olám szerepe a magyarországi zsidó nők politikai szerepvállalásában volt. A női cím ellenére a cikk egy férfi - Korein Dezső, S. R. Hirsch - nevével kezdődik. Ám ezen nem kell csodálkozni, hiszen a Magyar Izraelita Nőegyletek Országos Szövetségének tevékenysége, amint a magyarországi zsidó nők emancipációja is a zsidó férfiak állandó felügyelete mellett valósult meg. A nők közéleti szereplése csak akkor volt elfogadható, ha vallásos célja volt, vagy a jótékonsághoz kapcsolódott. A férfiak a nők felsőfokú tanulásába is beleszóltak. Miután 1895 óta a nők Magyarországon is tanulhattak már az egyetemen, többségük az orvosi és a bölcsész szakra ment, mert ez illett bele a hagyományos női szerepről alkotott polgári elképzelésbe. A férfiak által - részben természetesen tudatosan kialakított sztereotípiá, amelyet nőiességek, női természetnek és egyéb ha-

sonló dolognak neveznek, a szolgáltatást, az ápolást és a nevelést foglalja magába. Megjegyzem, hogy ez az elképzelés ma sem halt ki.

Az 1938. évi Évkönyvben, amelyet a MI-NOSZ 15. évfordulójára adtak ki, a magyarországi zsidó közösség vezetői a nőket tették felelőssé a zsidó életet fenyegető veszélyekért, amelyek közé a vegyes házasságokat, a kommunizmust és a feminizmust sorolták. A „fiúnak nevelt lányok” - írja Pető Andrea - valóban ott voltak a két háború közötti szociáldemokrata, kommunista és feminista mozgalmak soraiban, sőt éppen a zsidó nők képezték a felsorolt mozgalmak kemény magját. Bedy-Schwimmer Rózsa világszerte ismert feminista és pacifista volt. Bedy-Schwimmer és társnői (többek között Glücklich Vilma és Miskolczi-Meller Eugénia) társadalmi jelensége az új női szubjektivitást eredményezte.

Bedy-Schwimmer Rózsa

Ez az új zsidó nő részben kétségtelenül az európai férfi emancipáció hatása alatt formálódott. De alannya saját erejéből lett. A vegyes házasságok statisztikája is érdekes összefüggésekről árulkodik: míg a férfiak által kezdeményezett vegyes házasságok 40%-ában a zsidó férfiak alacsonyabb társadalmi rétegből választottak társat, a zsidó nőknél ez az arány csupán 28% (Pető, 2002, 81).

Röviden, de nagyon világosan szól Pető a „fiúnak nevelt lányok” vallási esélyeiről. Helyük a vallásban nyilván mindig is volt,

de terük ebben a szférában nem nyílt meg. Ezért inkább a polgári vagy állami szektorba menekültek, hogy ellenálljanak a számukra elnyomóként megélt és megtapasztalt vallásnak.

A cikket nehéz röviden idézni, javasolom, hogy inkább olvassák el. Elsősorban azok számára lenne ez tanulságos, akiknek még mindig misztifikált elképzelése van a zsidó családi életéről és a nők helyzetéről. Összefoglalásul a szerzőnő megállapította, hogy a zsidó nőket a politikai mozgalmakban is a tikkun olám - a világ megjavításának - gondolata vezérelte.

Alice Shalvi

A tikkun olám fogalmat az Alejnu záróima második részének szövegére vezetik vissza, amelyet naponta háromszor ismétlünk: *l'takén olam b'malkut Saddaj*. Ezért a világ javításának gondolata elsősorban a messiás várásához kapcsolódik. Ez a rituális *micve* (parancsolat). Az ima tevékeny erejéről a kabbalisták (például *Ichák Luria*, a 16. század és *Mose Haim Luzzato*, a 18. század tudósai) sokat tanítottak. De a tikkun olámnak van erkölcsi része is. A tikkun olám erkölcsi micvéja mintegy meghatározta a zsidó társadalomelmélet és a szociális munka lényegét.

2003-ban a zsidó feministák újra Berlinben tanácskoztak. A Bet Debora konferenciájának témája *A hatalom és a felelősség* volt, amit nem kizárólag a női, vagy a zsidó női szempontból vizsgáltak. Ebből az alkalomból is Berlin vendégei a női rabbik, a női aktivisták, a közösségi politikusok és a női tudósok voltak.

2006-ban a Bet Debora Budapesten tartotta tanácskozását, amelynek nyomán 2007-ben megjelent a *Gender, Memory and Judaism* című konferencia-kötet *Gazsi Judit*, Pető Andrea és Toronyi Zsuzsa (Eszter-táska) szerkesztésében.

Elsőnek ebben a kötetben Alice Shalvi, a

zsidó feminizmus anyja szólalt fel, aki a visszaemlékezés témájához a jelent és a jövőt csatolta. Bevezetőjét a Talmud szavai-val zárta le, amelyek röviden összefoglalták a konferencia programját. Magyar fordításban ez így hangzik: „Ha én nem cselekszem magamért, akkor kik cselekedjék értem? Ha csak magamért cselekszem, akkor mit érek én? Ha most nem, hát mikor?” (Atyák fejezetei, I. fejezet, 14. tétel).

Az első mondat azt mondja nekem, hogy egyrészt öntudatosnak kell lennem, másrészt tudnom kell megvédeni magamat. De nem létezhetek egyedül, mert ember vagyok, és ezt jól meg kell értenem. Sőt bíznom kell a közösség erejében, amely a gyenge emberből is képes egy erős személyiséget formálni. A harmadik mondat azt követeli tőlem, hogy ha már kész vagyok cselekedni, akkor ne késlekedjek.

Julia Richers ebben a kötetben is *Bischitz Johannáról (1827-1898)*, az első Pesti Nőegylet elnöknőjéről írt. Pető Andrea az első magyarországi feminista egyesületről írt egy tanulmányt, amely érdekes módon belenyúlt napjainkba. Eleonore Lappin, az aktuális konferencia egyik szervezője, egy kettős visszaemlékezést írt *Fanny von Arnsteinről* és *Hilde Spielről*, a 18-19. századbeli emancipáció szimbólumáról és a róla szóló kötet szerzőjéről.

A Bet Debora 2013. évi tanácskozását február 12. és 15. között Bécsben tartották meg. Az idei tanácskozás témája *Tikkun Olám - A zsidó nők hozzájárulása egy jobb világhoz*. A téma arra a felelősségre utal, amellyel a környező világunknak tartozunk függetlenül attól, hogy miről van szó: a társadalmi igazság helyreállításáról, a nemek egyenjogúságáról, a vallási és vallásközi párbeszédéről vagy a Kelet és a Nyugat közötti gazdasági és kulturális különbségek kiegyenlítéséről. A találkozó szervezői lehetővé teszik, hogy a résztvevők a zsidó nők régi és jelen szociális, politikai, kulturális és gazdasági vívmányairól beszéljenek. A Bet Debora szeretne aktuális képet kapni úgy a hagyományos vallásos, mint a szekularizált zsidó női öntudatról.

A budai zsidó nők is tevékenyen teljesítik a tikkun olám-micvéjukat. A zsinagógánk 120. évfordulójára tartott konferencián már több figyelemre méltó példát soroltam fel. Most egy olyan zsidó nő nevével egészítem ki ezt a névsort, akinek budai kapcsolatáról annak idején még nem tudtam. Pedig Szene Hanna (Anikó) a budai zsinagógában ünnepelte felnőtté válását (*Bat Micváját*). Kapcsolata az élettel, a társadalommal és a vallással szinte tipikus „budai” volt. Hanna szerette a családját, mindenekelőtt a tanulással foglalkozott, a műveltség nagyon

fontos volt számára, érdekelte a kultúra és érzékeny volt a társadalmi igazságtalanságokra. A vallás látszólag nem foglalt sok helyet életében. De nem tudott nem gondolni rá. Ezért ezt írta naplójában: „Még a vallással is tulajdonképpen tisztában vagyok, mert a gondolkodásomnak a zsidó vallás felel meg a legjobban.” (Kunt Gergely, *A szocializációs közegek hatása egy személyiség fejlődésére*, 6). De a zsinagógai élet formája idegen volt számára. Apja, Szene Béla, ismert író és újságíró a budai zsinagóga elnökségi tagja volt ugyan, de korai halála után a gyerekek nem kaptak megfelelő vallási nevelést. Viszont az egész család jó, gerinces zsidónak tartotta magát. Hanna úgy vélte, hogy tartozik a vallásnak, vagyis a vallási közösségnek, ezért legalább *Ros Hasanákor* és *Jom Kipurkor* igyekezett a zsinagógában lenni, sőt böjtölni is.

Szene Hanna

Bat Micvéja alkalmából dr. Kiss Arnold vezető főrabbi megdicsérte Hannát, amiért olyan szépen mondta a fogadalmi szöveget. „Talán csak G. Franciska mondta ezt szében” - fűzte hozzá valamilyen okból a főrabbi. Erre Szene Gyuri gyorsan megjegyezte: „Lehet, hogy Franciska szében mondta, viszont Anikó meg is fogja tartani.” (uo. 5) Szene Hanna életével és halálával bizonyította, hogy az egykori budai lány áldását nem hiába kapta, esküjét soha meg nem szegte, és a tikkun olám micvéjét maradéktalanul teljesítette. Hannát a nyilasok Budán, a Margit körüti fogházban ölték meg. Ezen a helyen most a Mammut Bevásárló Központ áll, amely előtt egy kőhalmaz próbálja megőrizni a hősök emlékét.

Hrotkó Larissa